

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและความเป็นมา

โรคไข้หวัดนกเป็นโรคที่องค์การโรคระบาดสัตว์ระหว่างประเทศถือว่าเป็นโรคที่มีความรุนแรง มีการแพร่ระบาดที่รวดเร็ว โดยเป็นโรคที่เกิดจากการติดเชื้อไข้หวัดใหญ่ชนิดที่รุนแรง (SubtypeH5N1) (http://www.dld.go.th/home/bird_flu/chick3.html, 1 มีนาคม 2548) ซึ่งก่อให้เกิดการติดเชื้อทั้งในมนุษย์และสัตว์หลายชนิด เช่น ม้า สุกร แมว นก ไก่ เป็นต้น ซึ่งโรคไข้หวัดนกที่เกิดในสัตว์ปีกเกิดขึ้นมานานกว่า 100 ปีมาแล้ว มีการระบาดเป็นครั้งคราวในหลายประเทศ เช่น อังกฤษ แคนาดา ออสเตรเลีย สหรัฐอเมริกา เม็กซิโก และอิตาลี พบว่าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา มีการระบาดของไข้หวัดนกในสัตว์เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยมีการระบาดในประเทศสหรัฐอเมริกา ซิลิ จิน ฮองกง เนเธอร์แลนด์ เยอรมัน และเบลเยียม จนกระทั่งปลายปี พ.ศ. 2546 – 2547 มีการระบาดของโรคไข้หวัดนกในสัตว์ปีกครั้งใหญ่ในภูมิภาคเอเชีย อันได้แก่ ประเทศเกาหลีใต้ อินโดนีเซีย เวียดนาม ไทย ใต้หวัน กัมพูชา ญี่ปุ่น ลาว ปากีสถาน ฮองกง และจีน(ซีร์ศักดิ์ ชักนำ, 2547) โดยปกติโรคไข้หวัดนกติดต่อมายังมนุษย์ได้ไม่ถี่ยัก แต่พบว่าเชื้อไวรัสไข้หวัดนก (Influenza A H5N1) มีการติดต่อในคนครั้งแรกที่ฮ่องกงเมื่อปี พ.ศ. 2540 มีผู้ป่วย 18 ราย เสียชีวิต 6 ราย ต่อมาในปี พ.ศ. 2546 มีผู้ป่วยที่ฮ่องกงอีก 2 ราย เสียชีวิต 1 ราย (ลดารัตน์ ผาตินาวิน, 2547) จากการศึกษาทางระบาดวิทยาโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ในประเทศอินโดนีเซีย พบว่าพื้นที่ที่มีการเลี้ยงสัตว์ปีก พื้นที่ที่มีการค้าขายหรือแลกเปลี่ยนสัตว์ปีกที่มีชีวิต และเส้นทางการขนส่งสัตว์ปีก มีความสัมพันธ์กับการระบาดของโรคไข้หวัดนก เช่น ในประเทศจีน โดยพื้นที่ที่มีประชากรสัตว์ปีกระหว่าง 1,000–5,000 ตัวต่อตารางกิโลเมตร จะพบที่มีการระบาดของโรคไข้หวัดนกถึงร้อยละ 80 (เสาวพัทธ์ อิน้อย, 2547)

สถานการณ์การระบาดของโรคไข้หวัดนกในประเทศไทย ตั้งแต่วันที่ 1 ธันวาคม 2546 ถึงวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2547 พบผู้ป่วยสงสัยจำนวน 21 ราย แต่ได้รับการยืนยัน 12 ราย และเสียชีวิตจำนวน 8 ราย โดยพบผู้ป่วยรายแรกเริ่มป่วยเมื่อวันที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2547 ซึ่งประวัติเสี่ยงของผู้ป่วยยืนยันทั้ง 12 รายนี้พบว่า ผู้ป่วย 9 ราย มีการเลี้ยงไก่ในบ้านที่อยู่อาศัย ผู้ป่วย 8 ราย มีการสัมผัสกับซากไก่ที่ตาย และผู้ป่วย 3 ราย ทำการฆ่าเหละไก่ด้วยตนเอง โดยผู้ป่วยทุกรายมีการสัมผัส

กับแหล่งรังโรคที่สงสัย (วรรณฯ หาญเชาว์วรกุล, 2547) สำหรับการระบาดในปี พ.ศ. 2548 นี้ สำนักกระบาดวิทยา กรมควบคุมโรค ได้รับรายงานผู้ป่วยโรคไข้หวัดใหญ่หรือปอดบวม ที่อยู่ในข่ายเฝ้าระวังโรคไข้หวัดนก และรอการสอบสวน เพื่อติดตามข้อมูลเพิ่มเติมทั้งทางคลินิกและประวัติการสัมผัสปัจจัยเสี่ยง 2 ราย ในจังหวัดสุพรรณบุรี (<http://epid.moph.go.th/invest/ai/aimain.php>, 28 กุมภาพันธ์ 2548) สำหรับสถานการณ์การระบาดในจังหวัดเชียงใหม่ นั้น พบว่าเริ่มมีการระบาดของสัตว์ปีก เมื่อวันที่ 14 มกราคม 2547 โดยมีการตายของนกกระทาที่อำเภอสารภีอย่างผิดปกติ และมีการป่วยตายของไก่อย่างมากที่อำเภอสันกำแพง และอำเภอหางดง และในวันที่ 28 มกราคม 2547 จึงได้มีการประกาศให้ 3 อำเภอคือ อำเภอสารภี สันกำแพง และหางดง เป็นพื้นที่เกิดโรคระบาดสัตว์ชนิด Avian influenza หลังจากนั้นได้มีการระบาดขยายเป็นวงกว้างในพื้นที่ 11 อำเภอ ได้แก่ อำเภอสันกำแพง สารภี หางดง จอมทอง แม่ริม แม่वास สันป่าตอง สันทราย เมืองเชียงใหม่ ดอยสะเก็ด และกิ่งอำเภอดอยหล่อ (วิไล ตนะกุล, 2547)

ปัญหาที่สำคัญของการระบาดของไข้หวัดนกคือ การกลายพันธุ์หรือการข้ามสายพันธุ์ของเชื้อไข้หวัดใหญ่และเชื้อไข้หวัดนก ซึ่งอาจทำให้เกิดไข้หวัดนกสายพันธุ์ใหม่ ที่สามารถระบาดจากคนสู่คนได้ง่าย โดยคาดว่าอาจทำให้เกิดการระบาดรุนแรงทั่วโลก และคาดว่าอาจมีการเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก (คณะกรรมการพัฒนาแผนยุทธศาสตร์แก้ไขปัญหาโรคไข้หวัดนก, 2548) นอกจากนี้ยังทำให้ประชาชนที่สัมผัสกับไก่ที่ติดเชื้อไข้หวัดนกสามารถเสียชีวิต ทั้งจากการเป็นผู้เลี้ยง การเป็นผู้ฆ่า และการซื้อเนื้อไก่ที่มีเชื้ออยู่และนำมาปรุงอาหารโดยไม่ถูกวิธี โดยจากการสอบสวนทางระบาดวิทยา พบว่าการสัมผัสใกล้ชิดกับสัตว์เลี้ยงที่เป็นสัตว์ปีกนั้น สามารถที่จะเป็นสาเหตุของการติดเชื้อไข้หวัดนกมาสู่คนได้ (<http://epid.moph.go.th/weekly/wesr47/wesr.html>, 27 พฤษภาคม 2548) โดยได้มีการศึกษาถึงปัจจัยเสี่ยงต่อการติดเชื้ออินฟลูเอนซ่า เอ (H5N1) ในกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ปีกที่ฮ่องกง ของ Bridges Carolyn Buxton et al. (2002) พบว่ากลุ่มคนงานในฟาร์มสัตว์ปีกจะมีผลแอนติบอดี แอนติเอช-5 (anti-H5 antibody) ประมาณร้อยละ 10 ส่วนในกลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ทำหน้าที่ฆ่าสัตว์ปีกช่วงที่มีการระบาดมีผลแอนติบอดี แอนติเอช-5 (anti-H5 antibody) ประมาณร้อยละ 3 โดยจากการศึกษานี้พบว่าอาชีพที่มีการสัมผัสกับสัตว์ปีกเพิ่มความเสี่ยงต่อการติดเชื้อไข้หวัดนกได้ นอกจากนี้จะส่งผลกระทบต่อทำให้มีผู้ป่วยและเสียชีวิตเมื่อมีการติดเชื้อแล้ว โรคไข้หวัดนกยังส่งผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจ และการส่งออกของประเทศที่มีการระบาดเป็นอย่างมาก โดยประเทศไทยในปี 2547 ยอดการส่งออกของไก่ลดลง 22.9 พันล้านบาท และส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง ทำให้มีมูลค่าการเสียหายประมาณ 4.3 พันล้านบาทและรัฐบาลต้องชดเชยค่าเสียหายแก่เกษตรกรที่ต้องทำลายไก่ประมาณ 30 ล้านตัว เป็นเงิน 1,200 ล้านบาท (สถานวิชาการภูมิภาควิทยาศาสตร์สาธารณสุข, 2548)

สำหรับมาตรการของรัฐบาลต่อการดำเนินการควบคุมและเฝ้าระวังโรคไข้หวัดนกนั้น ได้มีการกำหนดแผนยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาไข้หวัดนก ทั้งหมด 6 ยุทธศาสตร์ที่มีความเชื่อมโยงกันในแต่ละยุทธศาสตร์ (คณะกรรมการพัฒนาแผนยุทธศาสตร์แก้ไขปัญหาโรคไข้หวัดนก, 2548) ซึ่งแผนนี้มุ่งเน้นในประเด็นที่มีความจำเป็นและเร่งด่วน เป็นการกำหนดเป้าหมายในระยะเวลา 3 ปี คือ พ.ศ. 2548–2550 โดยเน้นการควบคุมการแพร่ระบาดของในสัตว์และในคน กล่าวคือจากแผนยุทธศาสตร์ที่ 1 คือ การพัฒนาการจัดการระบบปศุสัตว์ที่ปลอดโรค ซึ่งมีกลุ่มเป้าหมายคือ เกษตรกรรายย่อยผู้เลี้ยงสัตว์ปีก ให้มีการปรับปรุงการเลี้ยงให้ถูกหลักสุขาภิบาล มีการควบคุมการเคลื่อนย้ายที่มีประสิทธิภาพ และมีระบบการเฝ้าระวังและสอบสวนโรคในสัตว์ปีก ซึ่งแนวทางปฏิบัติที่ทางกรมปศุสัตว์ได้ออกมาตรการสำหรับเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่ หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ในฟาร์มที่มีการระบาด เพื่อให้เกิดการป้องกันตนเองและควบคุมการระบาดของโรคไข้หวัดนก

จากมาตรการควบคุมโรคไข้หวัดนกในประเทศไทย ได้มีการกำหนดมาตรการการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความตระหนักและความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับโรคไข้หวัดนก โดยมีเป้าหมายให้ปศุสัตว์จังหวัดมีการประชาสัมพันธ์ให้แก่เกษตรกรผู้เลี้ยงไก่ ทราบลักษณะอาการของโรคไข้หวัดนกเพื่อการเฝ้าระวังโรคในพื้นที่ วิถีปฏิบัติที่ป้องกันการสัมผัสเชื้อโรคและป้องกันการนำโรคเข้ามายังสถานที่เลี้ยงสัตว์ปีก โดยมุ่งเน้นมาตรการทางสุขาภิบาล การฆ่าเชื้อโรคที่โรงเรือน ยานพาหนะและเครื่องมือเครื่องใช้ในฟาร์ม การควบคุมยานพาหนะและคนเข้าออก (http://www.dld.go.th/home/bird_flu/chick3.html, 1 มีนาคม 2548) แต่พบว่าการควบคุมการระบาดของโรคไข้หวัดนกยังมีปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติ ส่วนหนึ่งอาจเนื่องมาจากการขาดความรู้และความเข้าใจในการควบคุมและป้องกันโรค เนื่องจากโรคไข้หวัดนกเป็นโรคที่เกิดขึ้นในประเทศไทยในช่วง 7 ปีที่ผ่านมา และความรู้ในด้านการควบคุมการระบาดยังมีอยู่น้อยและกระจัดกระจาย เมื่อเกิดการระบาดขึ้นทำให้เกิดความสับสนในการปฏิบัติทั้งในระดับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน ประชาชน และเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่ (คณะกรรมการพัฒนาแผนยุทธศาสตร์แก้ไขปัญหาโรคไข้หวัดนก, 2548)

ในปัจจุบันฟาร์มเลี้ยงไก่ในประเทศไทยที่ได้ผ่านการตรวจรับรองมาตรฐานฟาร์มจากกรมปศุสัตว์ โดยเป็นการรับรองมาตรฐานฟาร์มในการจัดการฟาร์มที่ดีทั้งด้านสุขอนามัย การจัดการสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการควบคุมและป้องกันโรคระบาดของสัตว์ภายในฟาร์ม (คนารัตน์ หรินทรานนท์และคณะ, 2546) ทั้งนี้เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงคุณภาพของฟาร์มและผลิตผลให้ได้มาตรฐาน นอกจากนั้นยังมีการอบรมความรู้ก่อนการออกใบอนุญาตรับรองมาตรฐานแก่ฟาร์มนั้นๆ โดยผู้ที่ได้รับการอบรมคือเจ้าของประกอบการฟาร์ม ซึ่งคาดหวังว่าผู้ประกอบการ

จะนำความรู้จากการอบรมที่ได้ไปถ่ายทอดให้แก่คนงานในฟาร์มของตนเอง โดยความรู้เป็นตัวแปรสำคัญตัวหนึ่งของพฤติกรรมสุขภาพ (นิภา มนูญปิจุ, 2530) และพบว่าการศึกษาที่จะเกิดพฤติกรรมใดนั้น ความรู้มีผลต่อพฤติกรรมทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น คนที่มีความรู้แล้วจะมีพฤติกรรมหรือการปฏิบัติ ตามความรู้นั้น (Schwartz, 1975, อ้างในกาญจนา บุตรจันทร์, 2542) ซึ่งคนงานควรมีความรู้เกี่ยวกับโรคไข้หวัดนก ทั้งในด้านสาเหตุของโรค วิธีการติดต่อ อาการแสดงเมื่อมีการติดเชื้อทั้งในคนและในสัตว์ การป้องกันโรค มาตรการควบคุมและการเฝ้าระวังการแพร่ระบาดของโรค เพื่อให้มีพฤติกรรมป้องกันโรคไข้หวัดนก

โดยพฤติกรรมป้องกันโรคเป็นการประพฤติกปฏิบัติของบุคคลที่ช่วยส่งเสริมสุขภาพ และป้องกันไม่ให้เป็นโรค รวมไปถึงการป้องกันตนเองเมื่อมีการระบาดของโรค (ประภาเพ็ญ สุวรรณ, 2520) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้นต้องมีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์ และเป็นพฤติกรรมสุขภาพอนามัยที่ยั่งยืน (Bloom, 1975) เนื่องจากโรคไข้หวัดนกเป็นโรคติดต่อที่เกิดจากการสัมผัสกับสารคัดหลั่งของสัตว์ปีก รวมทั้งเชื้อไข้หวัดนกสามารถอยู่ได้นานในมูลของสัตว์ปีก ดังนั้นคนงานในฟาร์มเลี้ยงไก่ที่ต้องการสัมผัสกับไก่อยู่เป็นประจำ จึงควรที่จะมีความรู้เกี่ยวกับโรคไข้หวัดนก รวมทั้งมีพฤติกรรมในการป้องกันตนเอง และพฤติกรรมควบคุมการแพร่ระบาดของโรคไข้หวัดนกไปสู่ชุมชนให้ถูกต้อง

จากการทบทวนวรรณกรรมยังไม่พบการศึกษาเกี่ยวกับความรู้และพฤติกรรม การป้องกันโรคไข้หวัดนกของคนงานในฟาร์มเลี้ยงไก่ในประเทศไทย ดังนั้นผู้ศึกษาจึงเห็นความสำคัญ และมีความสนใจที่จะศึกษาในเรื่องดังกล่าว เพื่อที่จะได้นำผลการศึกษามาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการให้ความรู้แก่คนงาน ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายให้ถูกต้องและครอบคลุมยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการปฏิบัติตัวในการป้องกันการติดเชื้อที่ถูกต้อง และส่งผลให้ลดอัตราการเกิดโรคไข้หวัดนกได้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การศึกษานี้ มีวัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความรู้เรื่องโรคไข้หวัดนก ของคนงานฟาร์มเลี้ยงไก่
2. เพื่อศึกษาพฤติกรรมป้องกันโรคไข้หวัดนก ของคนงานฟาร์มเลี้ยงไก่
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ และพฤติกรรมป้องกันโรคไข้หวัดนก

ของคนงานฟาร์มเลี้ยงไก่

สมมติฐานของการศึกษา

ความรู้มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับพฤติกรรมการป้องกันโรคไข้หวัดนกของพนักงานในฟาร์มเลี้ยงไก่

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเรื่องความรู้และพฤติกรรมการป้องกันโรคไข้หวัดนกของพนักงานในฟาร์มเลี้ยงไก่ โดยเก็บข้อมูลในกลุ่มพนักงานฟาร์มเลี้ยงไก่ ทั้งฟาร์มไก่เนื้อ และฟาร์มไก่ไข่ ในอำเภอที่ตั้งห่างจากจังหวัดเชียงใหม่ ไม่เกิน 60 กิโลเมตร และทำการรวบรวมข้อมูลในเดือนกรกฎาคม 2548

คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา

ความรู้เรื่องไข้หวัดนก หมายถึง ความสามารถทางสติปัญญาในระดับความรู้ ความเข้าใจและการนำไปใช้ เกี่ยวกับสาเหตุ แหล่งรังโรค วิธีการติดต่อ อาการแสดงของโรคที่เกิดทั้งในคนและในไก่ การป้องกันและควบคุมการแพร่กระจายของโรค ซึ่งวัดโดยแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรม

พฤติกรรมการป้องกันโรคไข้หวัดนก หมายถึง การกระทำ และการปฏิบัติตัวของพนักงาน ในฟาร์มเลี้ยงไก่ต่อการป้องกันตนเองจากโรคไข้หวัดนก รวมทั้งในการควบคุมการแพร่ระบาดของโรคไข้หวัดนกไปสู่ชุมชน ซึ่งวัดโดยแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรม

โรคไข้หวัดนก หมายถึง โรคที่เกิดจากการติดเชื้อไวรัส Influenza type A ชนิด H5N1
พนักงาน หมายถึง ผู้ที่ทำงานอยู่ในฟาร์มที่มีการเลี้ยงไก่ที่ได้ผ่านการรับรองมาตรฐานจากกรมปศุสัตว์

ฟาร์มเลี้ยงไก่ หมายถึง โรงเรือนที่มีการเลี้ยงไก่ โดยเป็นฟาร์มที่มีการเลี้ยงไก่เนื้อ หรือไก่ไข่ ซึ่งเป็นฟาร์มที่สมัครใจเข้ารับการตรวจ โดยผ่านเกณฑ์การประเมินและได้รับการรับรองมาตรฐานจากกรมปศุสัตว์

ฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ หมายถึง ฟาร์มที่เลี้ยงไก่รุ่นไข่ (อายุ 0-18 อาทิตย์) เพื่อการค้า ที่มีจำนวนตั้งแต่ 3,000 ตัวขึ้นไป

ฟาร์มเลี้ยงไก่เนื้อ หมายถึง ฟาร์มที่เลี้ยงไก่เนื้อเพื่อการค้า ที่มีจำนวนตั้งแต่ 3,000 ตัวขึ้นไป